

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-36-16

УДК 332.14

Рудик О.А.
здобувачХмельницького національного університету
E-mail: o-rudyk@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Дана стаття присвячена висвітленню наукових положень світового досвіду забезпечення сталого розвитку територій з обґрунтуванням ключових моментів для використання вітчизняними об'єднаними територіальними громадами. В процесі дослідження обґрунтовано сутність поняття «економічний розвиток громади» у поглядах зарубіжних вчених, висвітлено генезис підходів до забезпечення розвитку локальних територій. Досліджено основні складові та параметри соціально-економічного розвитку громад у зарубіжній практиці. Узагальнено теоретичні підходи щодо економічного розвитку територій та сформовано перелік теорій місцевого економічного розвитку, розроблених світовою науковою спільнотою. Виокремлено ключові засади місцевого соціально-економічного розвитку на основі зарубіжного досвіду і визначено основні шляхи їх забезпечення у вітчизняних об'єднаних територіальних громадах.

Ключові слова: соціально-трудова сфера, сутність, об'єднана територіальна громада, соціально-економічний розвиток, зарубіжний досвід.

Рудык О.А. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Данная статья посвящена осветлению научных положений мирового опыта обеспечения устойчивого развития территорий с обоснованием ключевых моментов для использования отечественными территориальными сообществами. В процессе исследования обоснована сущность понятия «экономическое развитие общества» в усмотрениях зарубежных ученых, освещен генезис подходов к обеспечению развития локальных территорий. Исследованы основные составляющие и параметры социально-экономического развития обществ в мировой практике. Обобщены теоретические подходы относительно экономического развития территорий и сформирован перечень теорий местного экономического развития, разработанных мировым научным сообществом. Выделены ключевые моменты местного социально-экономического развития на основании зарубежного опыта и определены основные пути их обеспечения в отечественных объединенных территориальных сообществах.

Ключевые слова: социально-трудова сфера, сущность, объединенное территориальное сообщество, социально-экономическое развитие, зарубежный опыт.

Rudyk Oleh. SOCIO-LABOR RELATIONS DEVELOPMENT IN TERRITORIAL COMMUNITIES: FOREIGN EXPERIENCE

The issue of ensuring the sustainable development of territorial communities is not new to national scientific thought, however, at the same time, many researchers focus on regulatory support as one of the main factors for such development, thereby narrowing the powers of local authorities self-government to perform regulatory and controlling functions. Instead, the world scientific opinion has for a long time substantiated the thesis about the exclusive role of local authorities and their effective work in ensuring the community economic development, increasing its human capital, increasing level and quality of life. Unfortunately, these scholarly assets are often overlooked by domestic researchers, while they contain strong local development theory proven by years of practice. So, the purpose of this study is to shed light on the scientific background of the global experience ensuring the territorial communities sustainable development, with the reasoning of key points for domestic united territorial communities. The theoretical and methodological basis of the research was the scientific provisions and conclusions on territorial communities' socio-economic development, presented in the works of foreign scientists. In the course of research were substantiated the essence of the "community economic development" concept in the views of foreign scientists, highlighted the genesis of approaches to ensuring local territories development. Investigated the basic components and parameters of communities social and economic development in foreign practice. Generalized theoretical approaches to territorial economic development and compiled a list of local economic development theories developed by the world scientific community. Identified key principles of local socio-economic development based on foreign experience and the main ways of providing them in domestic united territorial communities. On the world experience analysis basis it is established the necessity to assess the existing potential of the community social-labor sphere, to identify ways and possibilities of its effective use and to further increase and develop practical means for realization of the set goals.

Keywords: social-labor sphere, essence, united territorial community, socio-economic development, foreign experience.

Постановка проблеми. Сучасний світовий соціально-економічний контекст, усвідомлюючи різні геополітичні перспективи та позиції в постійній еволюції, широко характеризується зростаючою потребою, прагненням та боротьбою за краще розуміння та активне здійснення форм відповідального та всеохоплюючого зростання у підтримці довгострокового та сталого процвітання й добробуту, результатом чого стає підкреслення все більшої ролі територіальних громад у досягненні стабільного соціально-економічного розвитку.

В Україні впродовж останніх років також були зроблені відчутні зрушення в напрямі створення умов та забезпечення можливостей соціально-економічного розвитку окремих територій. Зокрема, значного успіху було досягнуто в реформуванні централізованої системи державного фінансування розвитку регіонів і населених пунктів в бік децентралізації повноважень та ресурсів з утворенням об'єднаних територіальних громад (ОТГ). В той же час, новоутвореним органам місцевого самоврядування ОТГ бракує досвіду ефективного застосування наявних можливостей та ресурсів у напрямі забезпечення сталого соціально-економічного розвитку громади, що породжує необхідність вивчення провідної світової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення сталого розвитку територіальних громад є не новими для вітчизняної наукової думки, однак, у той же час, значна частина дослідників зосереджує свою увагу саме на нормативно-правовому забезпеченні як одному з основних чинників такого розвитку, звужуючи, тим самим, коло повноважень органів місцевого самоврядування до виконання регулятивної та контролюючої функцій. Натомість, світова наукова думка вже тривалий час обґрунтовує тезу щодо виключної ролі органів місцевої влади та їх ефективної роботи в питаннях забезпечення економічного розвитку громади, нарощування її людського капіталу, підвищення рівня та якості життя населення. На жаль, ці наукові надбання досить часто залишаються поза увагою вітчизняних дослідників, в той час як вони містять вагомий положення теорії місцевого розвитку, вивірені багаторічною практикою.

Мета дослідження: висвітлення наукових положень світового досвіду забезпечення сталого розвитку територіальних громад з обґрунтуванням ключових моментів для вітчизняних об'єднаних територіальних громад.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Розвиток соціально-трудова сфери громад у світовій економічній літературі має назву «концепція Community economic development (CED)». Коріння та принципи вказаної концепції мають багаторічну історію та давно довели свою ефективність. Принципи концепції економічного розвитку громад засновані на розвитку, керованому громадою, який підтримується знизу вгору і здійснюється для поліпшення економічних умов громади [1; 2].

Протягом 1950-х–1960-х років у США соціальні зміни та колективні дії привернули увагу як стратегія покращення умов у бідних сільських районах та регіонах, де спостерігається занепад міст. «Рухи за громадянські права та боротьба з бідністю призвели до визнання розвитку громади як практики та нової професії, оформивши форму як засіб для виправлення змін у ... громадах» [3]. У США в 1960-х роках з'явилися тисячі корпорацій з розвитку громад, які прагнули і сприяли економічному розвитку, орієн-

тованому на громаду. У Канаді рух почав набирати силу в кінці 1980-х років як альтернативний підхід економічного розвитку, орієнтований на провінції чи регіони [4].

У 90-х рр. XX ст. концепція економічного розвитку громад стала активно обговорюватися у світовій науковій думці. Так, французький економіст Ф. Айдалю [5] обґрунтував, що ефективне планування економіки має відбуватися на рівні громади. Його підтримав ряд науковців [2; 6], оскаржуючи домінуючі підходи до економічного розвитку та наголошуючи, що такий розвиток повинен йти знизу.

Протягом останніх років теорія і практичні підходи до економічного розвитку громад у провідних економіках світу пройшли своєрідну еволюцію. Першопочаткове застосування концепції з метою забезпечення розвитку відсталіх регіонів і громад та боротьби з бідністю переросло у один з основоположних підходів сталого розвитку суспільства у Канаді та Сполучених Штатах Америки. Як підхід, CED вирішує екологічні, соціальні та економічні питання як взаємопов'язані, а також визнає важливість зв'язків між місцевим, регіональним та національним рівнями економіки. Він ґрунтується на застосуванні знань, досвіду та ресурсів громади, щоб визначити та максимізувати наявні місцеві економічні можливості [8, с. 8].

Поняття «економічний розвиток громади» світова думка трактує переважно у двох площинах:

- переважна орієнтація саме на економічний розвиток [9; 10];

- включення широкого спектру компонент, серед яких, окрім показників соціально-економічного розвитку громади, і стан довколишнього середовища, і результати діяльності органів влади [11].

Світова наукова спільнота розглядає економічний розвиток громад як процес або стратегію, які застосовуються для поліпшення показників соціально-економічного розвитку, підвищення рівня добробуту, забезпечення прогресу у соціально-трудова сфері тощо.

Розвиток, з економічної точки зору, стосується доходів, цін, заощаджень, землеволодіння, впливу соціальних і класових стратифікацій, кредитно-фінансової системи, освіти та охорони здоров'я, організації та мотивації державних органів влади, державного управління, дозвілля, самовдосконалення та політичного клімату.

Розвиток громади пов'язаний з прогресом громади. Це процес розвитку та підвищення здатності громади діяти колективно. Результатом цих дій є покращення показників соціально-економічного розвитку громади в аспектах фізичного, соціального, політичного та економічного спектру [12, с. 440].

Розвиток визначається рівнем життя, який включає не тільки особисті надбання індивіда, але й суспільні блага, якими він користується. Рівень життя складається з декількох основних компонентів, до яких належать: продукти харчування, головним чином сільськогосподарське та промислове виробництво, житло, одяг, товари народного споживання, система охорони здоров'я, транспорт, зв'язок, інші суспільні вигоди, освіта, відпочинок та подорожі тощо. Це багатомірний процес що має суцільний характер [13].

Місцевий економічний розвиток – це процес, який потребує повного використання існуючих людських та природних ресурсів для забезпечення зайнятості та створення багатства в межах певної громади [14].

Розвиток громад є стійкою концепцією та, як доводить світова практика, виявляється більш успішним за умов застосування чіткої методології, підхо-

дів та державної підтримки. При цьому, якісний підхід – це такий, за якого «економіка громади розбудовує зв'язки з довколишнім оточенням і шукає та використовує можливості долучитись до основних економічних планів, стратегій та можливостей, що формують більш широкую економіку навколо неї» [8].

Департамент місцевого розвитку Великобританії, за результатами втілення дворічної програми розвитку громад, виокремив три його основні складові, кожна з яких містить частинні параметри:

– економічний сектор (місцева ідентичність, достатня кількість робочих місць, висока циркуляція фінансових ресурсів, диверсифікація секторів та видів власності, збалансована регіональна економіка, широкий перелік товарів і послуг, які виробляються в громаді);

– соціальний сектор (добробут населення, розподіл власності та контроль ключових ресурсів, здатність втілювати ефективні зміни, максимізація можливостей);

– довколишнє середовище (екологія та біорізноманіття, ефективне використання ресурсів, адаптація до кліматичних змін) [8].

Нарощування потенціалу громади фокусується на наданні можливості всім членам громади, включаючи найбільш вразливі верстви населення, розвивати навички та компетенції, щоб отримати більший контроль над власним життям, а також сприяти місцевому розвитку. Змістовне та ефективне нарощування потенціалу громади сприятиме та стимулюватиме розвиток і нарощування потенціалу регіонів, а, відтак, і держави в цілому.

Необхідність нарощування потенціалу локальних місцевостей визнана і Програмою розвитку ООН (ПРООН), у якій вказаний процес розглядається як створення сприятливого середовища з відповідною політикою та правовими рамками, інституційним розвитком та участю громади. При цьому, визнається, що нарощування потенціалу громад є довготривалим процесом, в якому беруть участь усі зацікавлені сторони.

Світова економічна думка запропонувала цілий ряд теорій місцевого економічного розвитку (табл. 1).

В той же час, на даний час жоден науковий підхід не може запропонувати уніфіковану модель пояснення процесу економічного розвитку громади.

В цьому контексті саме органи місцевого самоврядування повинні взяти на себе ініціуючу роль як громадські інституції, що можуть забезпечити ефективне використання та нарощування потенціалу громади, підвищення рівня її соціально-економічного розвитку.

І тут основне їх завдання полягає в тому, що «незалежно від обраного підходу до забезпечення місцевого економічного розвитку, основні заходи мають спрямовуватися на збільшення кількості та різноманітності пропозицій робочих місць для місцевих жителів» [15].

Тобто, на сьогодні світова практика забезпечення сталого розвитку локальних місцевостей та територіальних громад сформувала одну з його ключових засад – розширення пропозиції робочих місць.

Звідси, органи місцевого самоврядування повинні зосереджувати свою увагу, в першу чергу, на виявленні шляхів і засобів для створення нових робочих місць як за рахунок державного фінансування, так і за рахунок приватних інвестицій. Це, в свою чергу, потребує детального вивчення існуючої пропозиції робочої сили в громаді, наявного людського потенціалу, стану економічного розвитку громади, кваліфікаційних характеристик працівників, на яких наявний попит на локальному ринку праці, наявної ресурсної бази ОТГ тощо з метою врахування особливостей місцевої соціально-трудової сфери. Така діяльність потребує виваженого підходу, формування чіткої методології та ефективних механізмів реалізації задля того, аби досягати поставленої мети – сталого соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади.

Висновки. Ключем соціально-економічного розвитку територіальних громад, як показує світовий досвід, є розвиток соціально-трудової сфери (СТС) і, зокрема, покращення ситуації на ринку праці. Звідси, основна увага органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад повинна зосереджуватися на регулюванні соціально-трудової

Таблиця 1

Теорії місцевого економічного розвитку

Теорія	Сутність	Прибічники
Теорія розташування	Розвиток громади здійснюється завдяки використанню географічних чинників, забезпечення ефективного розподілу ресурсів, розвитку галузей, які використовують місцеві ресурси	Р. Гілот [15]
Теорія попиту та пропозиції	Зниження податкових ставок для населення та бізнесу створюватиме додаткові стимули до праці, нарощування обсягів заощаджень та інвестування, стимулюючи економічну діяльність в громаді	Р. Лінч [16]
Конкурентна теорія	Громаді забезпечується розвиток за рахунок її конкурентоспроможності в частині здатності приваблювати бізнес та долучатися до різних проектів на основі регулювання обсягів податкових відрахувань	Дж. Хекман [17]
Теорія людського капіталу	Можливості економічного розвитку громади визначаються якістю наявного людського капіталу	С. Нагель [14]
Ринкова теорія	Пов'язує економічне зростання громади безпосередньо з попитом на продукуювані в ній товари та послуги поза її економічними межами	
Теорія соціального капіталу	Розвиток рекреаційних, житлових та соціальних інституцій громади визначає її економічний розвиток, оскільки таким чином громада брала б на себе всі соціальні видатки і діючі фірми могли б орієнтуватися лише на власний розвиток, зменшуючи видатки на соціальні потреби	Дж. Робінсон, П. Грін [18]
Теорія підприємницького клімату	Економічний розвиток громади можливий лише у випадку поліпшення умов для ведення бізнесу як в самій громаді, так і в країні в цілому	
Теорія ефективного самоврядування	Економічний розвиток громади тісно пов'язаний з діяльністю органів місцевого самоврядування. Роль органів влади зміщується від створення умов для ефективної діяльності бізнесу в громаді до створення нового добробуту, забезпечення зайнятості, формування соціального капіталу	Т. Бартік [19]

Джерело: сформовано автором

сфери, тобто соціально-трудова відносин, які здійснюються на території ОТГ, суб'єктів їх формування, регулювання, розвитку і контролю та об'єктів їх впливу. В цьому процесі головне – зосередитися на оцінці наявного потенціалу СТС громади, виявленні шляхів і можливостей його ефективного використання й подальшого нарощування та розробці практичних засобів для реалізації поставлених цілей. Саме тому подальші дослідження окресленої проблематики мають здійснюватися в напрямі обґрунтування сутності категорії потенціал соціально-трудова сфери ОТГ та методики його оцінки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Loxley J. Aboriginal, northern, and community economic development: papers and retrospectives. Winnipeg : Arp Books, 2010. 312 p.
2. Shragge E., Toye M. Community economic development: building for social change. Sydney, NS : Cape Breton University Press, 2006. 118 p.
3. Phillips R., Pittman R. An introduction to community development. Routledge: Publisher Taylor & Francis Ltd, 2014. 392 p.
4. Boothroyd P., Davis H.C. Community economic development: three approaches. *Journal of planning education and research*. 1993. Issue 12. P. 230–240.
5. Aydalot P. À la recherche de nouveaux dynamismes spatiaux / in Philippe Aydalot, ed. Paris: Economica. 1984.
6. Stöhr W., Taylor F. Development from above or below? Chichester : John Wiley and Sons, 1981. 488 p.
7. Shragge E. The politics of community economic development / Community Economic Development: In Search of Empowerment and Alternatives. Montreal : Black Rose Books, 1984. P. 1–17.
8. Community economic development lessons from two years' action research. London : Department for communities and local government, 2018. 42 p.
9. Lamb L. Voluntary participation in community economic development in Canada: an empirical analysis. *Canadian journal of nonprofit and social economy research*. 2011. Issue 2(1). P. 75–96.
10. Virgil S.M. Community economic development and rural America: strategies for community-based collaborative development. *Journal of affordable housing & community development law*. 2010. Issue 20(1), P. 9–33.
11. Shaffer R., Deller S., Marcouiller D. Rethinking community economic development. *Economic development quarterly*. 2006. Issue 20(1). P. 59–74.
12. Puziah A., Yusof F., Faizul A. Local economic growth and community sustainability / Quality of life in the built and natural environment : AMER International Conference on Quality of Life, Malaysia, (6-8 April 2013). 2013. P. 437–444.
13. Bhatia V.K., Rai S.C. Evaluation of socio-economic development in small areas. New Delhi: Planning commission government of India, 2004. 92 p.
14. Nagel S.S. Handbook of policy evaluations. California : Sage Publications Inc., 2003.
15. Giloth R.P. Jobs and economic development strategies and practice. Michigan : Sage Publications, 1998.
16. Lynch R.G. Rethinking growth strategies – how state and local taxes and services affect economic development, 2004. URL: https://www.epi.org/publication/books_rethinking_growth/ (дата звернення: 16.06.2019).
17. Hekman J. Survey of location decisions in the South. *Economic Review*. 1982. June. P. 6–19.
18. Robinson J., Green P.G. Introduction to community development: theory, practice, and service-learning. SAGE Publications Inc, 2010. 328 p.
19. Bartik T.J. Local economic development policies. *Management policies in local finance*. 2004. P. 355–390.

REFERENCES:

1. Loxley J. (2010). Aboriginal, northern, and community economic development: papers and retrospectives. Winnipeg: Arp Books, 312 p.
2. Shragge, Toye M. (2006). Community economic development: building for social change. Sydney, NS: Cape Breton University Press, 118 p.
3. Phillips R., Pittman R. (2014). An introduction to community development. Routledge: Publisher Taylor & Francis Ltd, 392 p.
4. Boothroyd P., Davis H.C. (1993). Community economic development: three approaches. *Journal of planning education and research*, issue 12, pp. 230–240.
5. Aydalot P. (1984). "À la recherche de nouveaux dynamismes spatiaux," in Philippe Aydalot, ed. Paris: Economica.
6. Stöhr W., Taylor F. (1981). Development from above or below? Chichester: John Wiley and Sons, 488 p.
7. Shragge E. (2003). The Politics of Community Economic Development. In E. Shragge (Ed.), Community Economic Development: In Search of Empowerment and Alternatives (pp. 1–17). Montreal: Black Rose Books.
8. Community economic development lessons from two years' action research (2018). London : Department for communities and local government, 42 p.
9. Lamb L. (2011). Voluntary participation in community economic development in Canada: an empirical analysis. *Canadian journal of nonprofit and social economy research*, 2(1), pp. 75–96.
10. Virgil S.M. (2010). Community economic development and rural america: strategies for community-based collaborative development. *Journal of affordable housing & community development law*, 20(1), pp. 9–33.
11. Shaffer R., Deller S., Marcouiller D. (2006). Rethinking community economic development. *Economic development quarterly*, 20(1), pp. 59–74.
12. Puziah A., Yusof F., Faizul A. (2013). Local economic growth and community sustainability / Quality of life in the built and natural environment : AMER International Conference on Quality of Life, Malaysia, 6-8 April 2013. 101, pp. 437–444.
13. Bhatia V.K., Rai S.C. (2004) Evaluation of socio- economic development in small areas. New Delhi: Planning commission government of India. 92 p.
14. Nagel S.S. (2003). Handbook of policy evaluations. California: Sage Publications Inc.
15. Giloth R.P. (1998). Jobs and economic development strategies and practice. Michigan: Sage Publications.
16. Lynch R.G. (2004). Rethinking growth strategies – how state and local taxes and services affect economic development. URL: https://www.epi.org/publication/books_rethinking_growth/
17. Hekman J. (1982). Survey of location decisions in the South. *Economic Review*. June, pp. 6–19.
18. Robinson J., Gary P.G. (2010). Introduction to community development: theory, practice, and service-learning. SAGE Publications Inc. 328 p.
19. Bartik T.J. (2004). Local economic development policies. *Management policies in local finance*. P. 355–390.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2019.
The article was received 17 November 2019.